

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНИХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

О.К. Малютін, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет
О.Ю. Заяц, здобувач, Сумський національний аграрний університет

В статті вивчено передумови та чинники ефективного функціонування основних експортерів машинобудівної продукції України; розроблено пропозиції щодо перспективної стратегічної діяльності даних підприємств для максимізації своїх прибутків

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні процеси попередніх років стали визначальним чинником сьогоденної ситуації в українській галузі машинобудування. В машинобудівному комплексі існують проблеми, що зумовлені недосконалістю складу галузі, високою ресурсовитратністю, обмеженою платоспроможністю, недостатньою потужністю фінансовою системою, великим податковим навантаженням та недосконалим законодавчим забезпеченням.

Зауважимо, що регуляторна політика продовжує здійснюватися на основі національних стандартів, які не в повній мірі відповідають світовим вимогам.

Визначальною ланкою машинобудування при міжнародному економічному співробітництві, попри за все, може виступити виробничий та ресурсний потенціал, науково-технічний розвиток.

Діяльність машинобудівних підприємств має нестабільну динаміку. Причиною була світова економічна криза, яка найбільш вплинула на виробництво транспортних засобів та устаткування (скорочення більше ніж вдвічі в 2009 році порівняно з 2008 роком). В цілому машинобудівні підприємства скоротили випуск своєї продукції в 2010 році на 30% порівняно з 2007 роком [1].

Суттєве скорочення обсягу випуску продукції машинобудування відбувалось з паралельним підвищенням цін на всю продукцію даної галузі, що було викликано суттєвою девальвацією національної грошової одиниці

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вирішенням проблем формування стратегії підвищення конкурентоспроможності машинобудівної продукції на міжнародному ринку займалися В.М. Гейць, Б.М. Данилишин, К.Ф. Єфетова, Ю.В. Макогон, Т.С. Медведкін, Н.В. Тарасова, Н.Д. Чала. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних економістів у розробці даної проблематики, необхідно відзначити, що певні аспекти не знайшли своє вирішення. Так, недостатньо досліджені питання розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських машинобудівних підприємств на зовнішніх ринках.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення передумов та чинників ефективного функціонування основних експортерів машинобудівної продукції України; розробка пропозицій щодо перспективної стратегічної діяльно-

сті даних підприємств для максимізації своїх прибутків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Машинобудівні підприємства є одними з найбільш постраждалих від економічної кризи. Через зменшення зовнішнього попиту відбулося зниження ефективності зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств, суттєво скоротились обсяги експортних поставок на зовнішні ринки.

Економічні результати діяльності головних експортерів продукції машинобудування за останні роки свідчать про зниження технологічних темпів розвитку підприємств, про скорочення обсягів випуску наукомісткої, високотехнологічної продукції, про погіршення економічних результатів починаючи з 2009 року в порівнянні з попередніми роками.

Більшість машинобудівних підприємств погіршили показник «прибуток на одного працівника», що пов'язано зі зменшенням рівня рентабельності обороту, зменшенням частки реалізованої продукції у загальному обсязі випуску продукції, а також зі зменшенням середньорічного виробітку продукції на одного працівника у поточних цінах.

Визначальну роль при отриманні збитків машинобудівними підприємствами мали збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості за досліджуваний період. Також негативний вплив на результати діяльності спричинило зменшення обсягу виробництва продукції, закордонних поставок сировини, напівфабрикатів та комплектуючих.

Покращення ж цього показника у окремих підприємств пов'язано не з поліпшенням фінансового стану даних підприємств, а зі значним скороченням кількості працюючих (до 70%). Це в свою чергу пояснює збільшення показника «фондоозброєність» на всіх досліджуваних підприємствах.

Відомо, що результати господарської діяльності залежать передусім, від ефективності використання живої праці. Високий рівень продуктивності праці сприяє збільшенню обсягів виробництва продукції та зростання прибутку. Збільшення показника «прибуток (+)/збиток (-) від реалізації продукції на гривню зарплати» на більшості підприємств машинобудівної галузі пов'язане зі зна-

чним скороченням фонду заробітної плати за рахунок зменшення середньої кількості працівників на підприємстві.

Підтвердженням негативних тенденцій, що відбуваються за аналізований період на досліджуваних підприємствах є показник «індекс обсягу продажів», значення якого свідчить про значне скорочення обсягів чистої виручки від реалізації продукції машинобудування (до 80%)

Як свідчать дані, лише окремі підприємства (а саме: БАТ «Старокраматорський машинобудівний завод», БАТ «Азовмаш», БАТ «Мотор Січ», БАТ «Сумське МНВО ім. М.В.Фрунзе», БАТ «Турбоатом») спромоглися в посткризовий період наростити свій потенціал і отримати більший дохід ніж в попередньому році, насамперед, за рахунок заздалегідь укладених контрактів з платоспроможними споживачами їхньої продукції на зовнішньому ринку [2].

У більшості підприємств погіршився у 2010 році показник «рентабельність продажу», що свідчить про неефективність структури реалізованої продукції, про зниження середньореалізаційних цін за рахунок зменшення попиту на дану продукцію внаслідок низької платоспроможності споживача, а також про збільшення собівартості реалізованої продукції за рахунок підвищення цін на енергоносії.

Активи більшості машинобудівних підприємств сформовані в основному за рахунок власних коштів, про що свідчить коефіцієнт фінансової залежності експортоорієнтованих машинобудівних підприємств України. Лише у окремих підприємствах присутня перевага позикових коштів, що з одного боку характеризує гнучкість цих підприємств, їхню здатність знаходити кредити і повертати їх, про довіру до них в діловому світі, а з іншого – залежність від позикових коштів (що при економічній кризі є досить ризикованим і може призвести до банкрутства підприємства).

Одним з основних індикаторів фінансової стійкості підприємства є коефіцієнт фінансового ризику. Для більшості досліджуваних підприємств даний показник збільшився в 2010 році порівняно з 2008 роком. Іншими словами збільшився ризик вкладання капіталу в діяльність даних підприємств.

Аналіз таблиці 1 дозволяє зробити загальний висновок про погіршення діяльності машинобудівних підприємств в 2009 році.

Таблиця 1

Коефіцієнти фінансової залежності та фінансового ризику експортоорієнтованих машинобудівних підприємств України в 2008-2010 рр. *

Підприємство	РОКИ					
	Коефіцієнт фінансової залежності			Коефіцієнт фінансового ризику		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
БАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»	1,09	1,09	1,06	0,07	0,08	0,06
ПАТ «Дніпроважмаш»	2,23	1,81	2,07	1,23	0,81	1,07
ПАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	6,69	*	*	5,10	*	*
БАТ «Ясинуватський машинобудівний завод»	1,69	*	*	0,69	*	*
ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод»	3,88	6,59	2,78	2,88	5,59	1,78
БАТ «Азовмаш»	1,41	1,35	1,56	0,40	0,35	0,56
ПАТ «Азовзагальмаш»	17,12	7,96	68,5	20,12	10,96	79,3
БАТ «Вібросепаратор»	1,70	1,65	*	0,69	0,65	*
БАТ фірма «Бевеерс»	1,19	1,06	1,06	0,19	0,06	0,06
БАТ «Мотор Січ»	1,96	1,65	1,61	0,95	0,65	0,61
ЗАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»	14,44	*	*	15,37	*	*
ПАТ «Бердянські жнивarki»	1,44	1,34	1,29	0,43	0,33	0,28
ЗАТ «Івеко - Мотор Січ»	0,10	*	*	0,04	*	*
ПАТ «Конструкторське бюро «Бердянськільмаш»	2,73	2,36	2,85	1,73	1,36	1,85
ПАТ «Холдингова компанія «Луганськтепловоз»	5,25	29,59	3,57	4,17	30,06	3,65
ПАТ «НОРД»	2,19	2,08	2,02	1,19	1,08	1,02
БАТ «Стахановський вагонобудівний завод»	3,90	3,43	4,06	2,90	2,43	3,06
БАТ «Тепловозоремонтний завод»	1,86	1,97	1,81	0,86	0,97	0,81
БАТ «Зовнішньоторговельна фірма «КрАЗ»	20,25	15,79	18,2	18,93	14,68	17,2
БАТ «Сумське машинобудівне НВО ім.М.В.Фрунзе»	4,44	3,38	3,37	3,43	2,38	2,36
ПАТ «Нафтопромаш»	2,26	3,35	4,52	1,26	2,35	3,51
БАТ «Турбоатом»	1,43	1,39	1,40	0,41	0,39	0,40
ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	7,42	4,71	3,66	8,39	5,70	5,40

* - інформація відсутня

* розраховано автором з використанням даних www.smida.gov.ua

Вітчизняним експортоорієнтованим машинобудівним підприємствам слід максимізувати свої прибутки при заданих умовах динаміки експорт-

ної вектор-структури продукції машинобудування.

Вивчення зміни довжини і кута вектор-структури експорту продукції машинобудівних

підприємств проведене в статті [3]. Найбільший вплив на вектор-структуру експорту української продукції машинобудування чинили такі показники, як фінансовий результат, які отримали підприємства машинобудування в аналізованому періоді, а також кількість інноваційно-активних підприємств в галузі.

Визначимо вплив динаміки вектор-структури вітчизняного експорту продукції машинобудуван-

ня на фінансові результати діяльності основних експортоорієнтованих машинобудівних підприємств України. Для цього за допомогою програми Excel побудуємо регресійні моделі залежності прибутку підприємств від довжини вектора та кута повороту вектора структури експорту продукції машинобудування за даними 2002-2010 років. Отримані результати представимо в таблиці 2.

Таблиця 2

Побудова регресійної моделі залежності фінансових результатів вітчизняних експортоорієнтованих машинобудівних підприємств від основних показників вектор-структури експорту продукції машинобудування України *

Підприємство	$y = mx + b$	Довжина вектора x_1	Кут повороту вектора x_2	b
ВАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»	y_1	-395,443	216,42	3346,187
ПАТ «Дніпроважмаш»	y_2	-724,049	463,8465	4592,126
ПАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	y_3	-875,594	213,2195	7696,659
ВАТ «Ясинуватський машинобудівний завод»	y_4	-8364,68	3819,751	11218,88
ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод»	y_5	-2038,98	1729,548	156,5518
ВАТ «Азовмаш»	y_6	-87,8955	124,3261	1004,694
ПАТ «Азовзагальмаш»	y_7	6324,207	-12779,2	13856,74
ВАТ «Вібросепаратор»	y_8	772,5354	-690,566	-272,347
ВАТ фірма «Беверс»	y_9	16,55052	-7,73543	-1126,04
ВАТ «Мотор Січ»	y_{10}	-80033,6	94185,39	-124204
ЗАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»	y_{11}	-9095,9	3879,163	-12993,3
ПАТ «Бердянські жнивarki»	y_{12}	-508,656	476,9145	-4957,34
ЗАТ «Івеко - Мотор Січ»	y_{13}	839,7382	-341,453	-2034,55
ПАТ «Конструкторське бюро «Бердянськсільмаш»	y_{14}	111,1243	-93,6689	202,7409
ПАТ «Холдингова компанія «Луганськтепловоз»	y_{15}	-13662,5	5116,441	19379,21
ПАТ «НОРД»	y_{16}	2849,303	-2781,22	10014,31
ВАТ «Стахановський вагонобудівний завод»	y_{17}	-35623,5	26784,46	12096,58
ВАТ «Тепловозоремонтний завод»	y_{18}	2973,091	-3464,1	12100,56
ВАТ «Зовнішньоторговельна фірма «КрАЗ»	y_{19}	-189,563	314,3906	1751,067
ВАТ «Сумське машинобудівне НВО ім.М.В.Фрунзе»	y_{20}	18454,49	160,063	-77774,1
ПАТ «Нафтопромаш»	y_{21}	-242,844	107,3688	-83,9519
ВАТ «Турбоатом»	y_{22}	-7194,05	9506,163	24295,2
ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	y_{23}	-4092,44	1752,243	-60438,8

* розраховано автором

Дані таблиці 2 показують, що довжина вектор-структури експорту спричиняла в основному негативний вплив на фінансовий результат більшості машинобудівних підприємств (окрім ВАТ «Дніпроважмаш», ВАТ «Вібросепаратор», ВАТ фірма «Беверс», ЗАТ «Івеко - Мотор Січ», ВАТ «Тепловозоремонтний завод», ВАТ «Турбоатом», ВАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», на діяльність яких негативний вплив чинив кут повороту вектору).

Отже, 70% вітчизняних машинобудівних підприємств в 2002-2010 роках знаходилося під негативним впливом зміни інтенсивності структури експорту продукції машинобудування, а інша частина (30%) – під негативним впливом зміни на-

прямку структури експорту.

Побудова регресійних моделей залежності фінансових результатів вітчизняних експортоорієнтованих машинобудівних підприємств від основних показників вектор-структури експорту продукції машинобудування України, представлених в таблиці 3, дозволить спрогнозувати фінансові результати машинобудівних підприємств в 2010-2013 рр. Для цього використаємо прогнозні дані значень динаміки вектор-структури експорту продукції машинобудування, отримані нами вище. Отримані результати наведені в таблиці 3.

На експортну діяльність вітчизняних підприємств впливає ряд факторів, які представлені в таблиці 4.

Таблиця 3.

Прогнозовані значення фінансових результатів
вітчизняних експортоорієнтованих машинобудівних підприємств
залежності від очікуваних значень динаміки вектор-структури
експорту продукції машинобудування в 2011-2013 рр., тис. грн.

Підприємство	2011 рік	2012 рік	2013 рік
ВАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»	-2402,46	57778,82	88362,86
ПАТ «Дніпроважмаш»	-4971,94	83417,58	119589,5
ПАТ «Артемівський машинобудівний завод «Вістек»	-8816,41	125862,9	199955,5
ВАТ «Ясинуватський машинобудівний завод»	-121167	270216,9	183145,2
ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод»	-20753,6	45214,21	-16507,2
ВАТ «Азовмаш»	811,427	18815,39	28063,76
ПАТ «Азовзагальмаш»	-26784,3	-98845,8	349079,9
ВАТ «Вібросепаратор»	7148,356	-21340,7	-239,063
ВАТ фірма «Беверс»	-866,622	-17834	-31410,3
ВАТ «Мотор Січ»	-570804	382614,1	-3939833
ЗАТ «Запорізький завод важкого кранобудування»	-160857	-107671	-513302
ПАТ «Бердянські жнивarki»	-9527,03	-65880,3	-143995
ЗАТ «Івеко - Мотор Січ»	11853,58	-40319,4	-43333,5
ПАТ «Конструкторське бюро «Бердянськсільмаш»	1350,758	860,6742	6850,106
ПАТ «Холдингова компанія «Луганськтепловоз»	-212826	430132,3	312835,3
ПАТ «НОРД»	34050,93	88141,23	305689
ВАТ «Стахановський вагонобудівний завод»	-402073	851748,3	-73953,3
ВАТ «Тепловозремонтний завод»	29184,67	103945,3	357412,4
ВАТ «Зовнішньоторговельна фірма «КрАЗ»	1992,413	35208,71	49490,11
ВАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім.М.В.Фрунзе»	336481,3	-1214607	-1773140
ПАТ «Нафтопромаш»	-3977,56	1339,229	-6254,75
ВАТ «Турбоатом»	-1051,1	615687,5	657956,1
ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»	-126868	-903633	-1766271

* розраховано автором

Таблиця 4

Основні фактори, що впливають на ефективність експортної
діяльності підприємств машинобудівної галузі України *

	Негативні	Позитивні
Зовнішні фактори	- зменшення цін на продукцію конкурентів - низька платоспроможність великих підприємств - потенціальних клієнтів - непрогнозовані коливання цін, що анулюють вже укладені договори - залежність від загальних економічних умов, як то розрив існуючих зв'язків у межах СНД - несумлінна конкуренція з боку конкурентів - відсутність в багатьох пріоритетних країнах державної підтримки в освоєння ринку - невідповідність і неузгодженість ряду законодавчих актів між країнами СНД, особливо з питань оподаткування експортних та імпорتنих операцій, постачання газу	- пошук інвестиційної активності у країнах СНД - відносно стабільний попит на ринку Росії - можливість освоєння нових зовнішніх ринків (Азії, Африки) за рахунок входження до пріоритетних і найбільш ефективних для національної економіки секторів світового ринку (авіакосмічного, суднобудівного, військової техніки, транспортного і сільськогосподарського машинобудування) - можливість виготовлення для іноземних партнерів окремих агрегатів (трудомістких та матеріалоемних) - адаптація виробництва до умов конкуренції на світових ринках у зв'язку зі вступом України в СОТ
Внутрішні фактори	- невідшкодування з держбюджету ПДВ - митні бар'єри при торгівлі з закордонними країнами - нестабільність українського законодавства - висока вартість тарифів Укрзалізниці за транспортування продукції та сировини - висока вартість енергоносіїв - проблеми з залученням кредитних ресурсів для поповнення обігових коштів - високі податки та вимоги податкових органів, що призводить до зростання податкових платежів - зростання інфляційних процесів - неможливість у теперішній фінансовій ситуації залучення нових технологій та устаткування, що призводить до морального та фізичного зносу виробничого обладнання - недостатність бюджетних асигнувань на заходи щодо стимулювання машинобудування - надто високі нарахування на ФОП, які обмежують можливості підприємств у збільшенні заробітної плати, та погіршують конкурентоспроможність продукції - коливання валютних курсів - складна процедура митного оформлення вантажу та отримання дозволу ДСЕК - не має можливості проводити митне оформлення товарів шляхом видачі податкових векселів - нестача кваліфікованих робочих кадрів	- наявність галузевих НДІ і КБ, які мають в своєму розпорядженні висококваліфікованих спеціалістів - наявність окремих підприємств, які випускають продукцію, що користується попитом на зовнішньому ринку і не має аналогів - великий досвід виробництва машинобудівної продукції - значні виробничі потужності – одні з найбільших в Європі - високий рівень диференціації продукції - можливість використання додаткових потужностей за рахунок неповного завантаження виробництва - відносно дешева висококваліфікована робоча сила та наявність необхідних природних ресурсів - значний обсяг внутрішнього ринку України - наявність двосторонніх налагоджених стосунків в сфері міжнародної торгівлі та співробітництва в галузі машинобудування з іншими країнами

* складено автором

Висновки. Побудова регресійних моделей залежності фінансових результатів вітчизняних експортоорієнтованих машинобудівних підприємств від основних показників вектор-структури експорту продукції машинобудування України, представлених в таблиці 1, дозволила спрогнозувати фінансові результати машинобудівних підприємств в найближчій перспективі.

За отриманими результатами можна зробити висновок, що близько 60% українських машинобудівних підприємств будуть зазнавати збитків в 2011 році внаслідок високої інтенсивності структури експорту продукції машинобудування на зовнішні ринки, а також за рахунок суттєвої зміни напрямків експортної структури, що обумовлено вимогами світового ринку. В 2012 році цей показник зменшиться до 30%, а в 2013 році знову зросте до 50%.

Основними проблемами для машинобудівних підприємств залишаються: невідшкодування з держбюджету ПДВ, наявність несумлінної конкуренції з боку конкурентів на ринку електрозва-

рювального обладнання, низька платоспроможність клієнтів, високі митні бар'єри та нестабільність законодавчої бази.

Підприємствам слід розробляти стратегію подальшої діяльності, яка б враховувала аспекти підвищення технічного рівня виготовленої продукції, вивчення шляхів зниження собівартості продукції, освоєння нових видів обладнання та збільшення термінів сервісного обслуговування. Заходи зниження комерційних ризиків, створення нових дилерських мереж, раціональна цінова політика в прогностичних роках позбегтися збитків.

В цілому в сучасних умовах, на думку В. Гейця [4], позитивно на розвиток машинобудування України і на стимулювання його експорту вплине формування високотехнологічних науково-виробничих комплексів корпоративного типу з прямої організаційної участі та фінансової підтримки держави. В межах цих комплексів забезпечуватиметься організаційна та функціональна взаємодія НДДКР та випуску високотехнологічної продукції.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Офіційний сайт Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України». – Режим доступу: www.smida.gov.ua
3. Слабоспицька О.Ю. Оцінка динаміки вектор-структури експорту продукції машинобудування вітчизняними підприємствами / Л.І. Михайлова, О.Ю. Слабоспицька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 164- 171
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

В статье исследованы предпосылки и причины эффективного функционирования основных экспортеров машиностроительной продукции Украины; разработаны предложения относительно перспективной стратегической деятельности данных предприятий для максимизации своих прибылей

Premises and the reasons of effective functioning of the main exporters of machine-building production of Ukraine are researched; concerning perspective strategic activity of the given enterprises sentences are developed for maximization of the profits

Дата надходження в редакцію: 22.12.2011 р.

Рецензент: д.е.н., професор Л.І.Михайлова

УДК 338.439: 339.9

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Н.В. Волченко, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

Статтю присвячено дослідженню проблеми продовольчої безпеки у контексті економічної інтеграції держави. Автором здійснено узагальнення теоретичного матеріалу щодо інтеграційної політики та її впливу на продовольчу безпеку, визначено основні фактори впливу на продовольчу безпеку з боку інтеграції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні світовий розвиток характеризується постійним та доволі інтенсивним поглибленням процесів інтеграції різних сфер життя країн світу. В наслідок інтеграції та

інтернаціоналізації світового господарства відбувається формування єдиного суспільства, що характеризується досить поширеним терміном "глобалізація". Перебуваючи на хвилі інтеграційних процесів необхідно чітко усвідомлювати, що за ними може бути прихована загроза національ-